

Sárközy Bence

LEGALÁBB A METAFORÁRA TÖREKEDNI KELL

„De – igen – legalább a kudarcra törekedni kell, mint Bernhard tudósa mondja, mert a kudarc, egyedül a kudarc maradt az egyetlen beteljesíthető élmény, mondom én, és így én is erre törekszem, ha már törekednem kell, márpedig kell, mert élek és írok, és mindkettő törekvés, az élet inkább vak, az írás inkább látó törekvés, és így másféle törekvés persze, mint az élet, talán azt törekszik látni, hogy mire törekedik az élet, és ezért, mert nem tehet mást, utánamondja az életnek az életet, ismételteti az életet, mintha ő, az írás is élet lenne, holott nem az, egészen alapvetően, össze nem mérhetően, sőt össze nem hasonlíthatóan nem az, és így a kudarc, ha írni kezdünk, és az életről kezdünk írni, eleve biztosított.” (Kertész Imre: *Kaddis a meg nem született gyermekért*¹)

Elsőnek az volt a szándékom, hogy írok *A kudarcról* (nem pusztán azért, mert erről a regényről, *A nyomkereső* c. kötettel egyetemben, szerintem, még nem beszéltek eleget), arról, hogy miért szeretem, vagyis miért lelem örömet benne, és talán, hogy másoknak miért tetszhet ez Kertész Imre regényei közül (talán) a legkevésbé, vagyis miért a legkevésbé jouissance. Azután meg, úgy kellett gondolnom, hogy nem tudok csak *A kudarcról* beszélni, hiába is törekedem rá, mert be kell látnom, hogy a szerző műveinek mindegyike részben egymásról beszél, ez az egyik olyan tematikus kapocs, amely összetartja őket, vagyis ezek a szövegek nem akarják, hogy

¹ Kertész Imre: *Kaddis a meg nem született gyermekért*, Bp. 1990. Magvető, 75-76.

önkényesen kiválasszam egyiküket, és ezzel a kiválasztottal – félrehúzódva a többiektől – dialógust kezdeményezzek. Akaratos szövegekkel van dolgom: ez már biztos. Egyrészt tehát bármelyikük olvasásakor mindenképpen belekerül a látóterembe az összes többi (talán ha nem olvastam volna őket... most viszont már vicces lenne eljátszani, hogy nem tudom, amit tudok), másrészt abban is megmutatkozik akaratosságuk, hogy akármi is a beszéd oka, a beszédre látszólag készítő téma: az invenció, „fölhánytorgatják” Auschwitzot; a végső tárgy csakis Auschwitz lehet. („Ha látszólag egészen másról beszélek, akkor is Auschwitzról beszélek. Auschwitz szellemének médiuma vagyok, Auschwitz beszél belőlem.”²) Mindennek a mértéke Auschwitz, minden Auschwitz tükrében szemlélendő. „Auschwitz mint szellemi életforma” – rímelve Thomas Mann *Lübeck mint szellemi életforma* című írására, miként azt Radnóti Sándor észrevételezi a *Kaddis...* kapcsán (Holmi 1991/5. 372-378.). Ez a számára kijelölt halált túlélő élet metaforája, a „sehová se tartozás” metaforája, a versírás ellehetetlenülésének, a barbarizmus kultúra felett aratott abszolút győzelmének, a kultúra barbarizálódásának³ adornói metaforája és talán éppen ezért végső soron az unalom³ metaforája, a nyelv és a prózaiságé (úgyis, mint a rácsodálkozás-nélküli, egyáltalában nem kíváncsi, sztoikus alapállásból a legrosszabbra felkészülő, nem vágyakozó, a „nagy” *történetet elszalasztó*, helyette a történetmondás lehetetlenségét mint történetet⁴ mondó elbeszélését), valamint az Apa⁵, az Isten és az elérhető

² K. I.: *Gályanapló*, Bp. 1992. Holnap Kiadó, 26-27.

³ „...még Auschwitzban is lehet, úgy látszik, unatkozni – föltéve, hogy az ember kiváltságos. Várákoztunk, vártuk – ha meggondolom azt tulajdonképp, hogy ne történjen semmi. Ez az unalom, együtt ezzel a furcsa várákozással: azt hiszem, ez az a benyomás, megközelítőleg, igen, ez jelentheti valójában igazán Auschwitzot – már persze az én szememben.” – K. I.: *Sorstalanság*, Bp. 1975. Szépirodalmi Könyvkiadó, 133-134

⁴ „érvényes történet formájában mondja el, hogy a történet elmondhatatlan”; „az elmondhatatlannak mondott elmondása” – Békés Pál: „A gyanúba keveredett irodalom”, *Mozgó világ*, 1991/5. 110-111.

⁵ „Auschwitz, mondtam a feleségemnek, nekem az apa képében jelenik meg, igen, az apa és az Auschwitz szavak bennem egyforma visszhangot vernek, mondtam a feleségemnek. És ha igaz az az állítás, hogy isten felmagasztalt apa, akkor isten

boldogság metaforája. Ezeket figyelembe véve, pedig az *ambivalencia* metaforája. „Auschwitz (...) Überolhatatlan”⁶ – éppen ezért lehet az emberi létezés végső, az okokat kutató kérdéskörének tárgya, metafizikai tárgy; az esszéknek, az esszéizáló regényeknek, naplónak a tárgya. Amit Kertész tud: mindezt oly módon az elbeszélés középpontjává tenni, hogy a téma ne implikáljon a Leon Uris *Exodus*áéra, vagy a hasonló bestsellerekére emlékeztető ragacsos patetikusságot (azt a triviális tárgyalásmódot, amit a tárgyhoz való viszony kialakult konvenciója láthatóan megkövetel), vagyis mentes maradjon az ártatlanság, a passzivitás, az elszenvedés, a mártírsors, a nem tevőleges részvétel bevett „apokaliptikus” retorikájától. Amennyiben minket bántanak, mi csakis a „jók” lehetünk, a „rosszak” felelősek a mi („jók”) bántalmazásunkért – ez a morál (az elszenvedő ártatlan: kvázi mindenképpen üdvözl) nem életszerű. (Nem akar – Bubert idézve – megváltott lélekkel bolyongani ebben a megváltatlan világban.) Az életszerű az, hogy részünk van a bántalmazásunkban: „nem egész úgy volt csak, hogy »jött«: mi is mentünk”⁷. Az írásnak pedig törekednie kell az életszerűsége, az élet *láthatóvá* tevésére, azért is, mert nem mellékes célja a *gnóthi sze auton* delphoi felhívásának való megfelelés, vagy legalábbis az „önmagunk megismerésére” irányuló szándék kifejezése (Kertész esetében inkább ez utóbbi tűnik adekvátnak, mert, amint a *Gályanapló*ban idézi Bahtyintól: „Ahogy az ember sem kényszeríthető bele mindörökre saját valóságos helyzetébe, éppúgy a világ sem tud végérvényesen elférni a nyelvben, amellyel megnevezik.”⁸). Az emlékek megírása ugyanakkor az emlékezés képessége megszűnésének veszélyét is magában hordozza, Platón *Phaidrosz*ának a Thot (Theuth) isten találmányával kapcsolatos (az írás mint a felejtés előidézője) problematikáját. („Amíg emlékeztem, nem tudtam regényt írni; amint pedig elkezdtem regényt

nekem Auschwitz képében nyilatkozott meg, mondtam a feleségemnek.” – *Kaddis*, 182-183.

⁶ *Kaddis*, 56.

⁷ *Sorstalanság*, 287.

⁸ *Gályanapló*, 32.

írni, megszűntem emlékezni.”⁹) Az élet és az írás viszonya mint az írás tárgya - hangozhatna az irodalomra (általában) vonatkozó közhelyként is, de én Kertész eddig megjelent regényeire, naplóira és esszéire vonatkozó megállapításként szánom. Ráadásul azt hiszem, ezt ő is megállapítja magáról. Azért mondom, hogy „azt hiszem”, mert valószínű; általában majdnem mindent megállapít magáról. Valójában az egész írása magáról szól, önmagaságáról, mint a saját írásáról, az <Én> megírásáról, a szerző szövegbeli identifikációjáról, és ennek a szövegbeli szerzői identitásnak, mint folyamatnak a kezdőpontja, „értelme”, alappillére a századközép *érték-átértékelő* robbanásában keresendő, amit számára Auschwitz szimbolizál.¹⁰ („Az ember - folytatta - mindig az írást írja; vagy legalábbis mindig azt kellene írnia, ha ír.”¹¹) Mondhatnánk-e azt, hogy akkor ez az élet-szöveg „magának való”, mint egy napló lenne ideális esetben, ha nem szánnák és juttatnák véletlenül/akaratlagosan közkézre? Kertészről ez bizonyára nem mondható el. A *Gályanaplón*, vagy a *Valaki máson* is egyértelműen érződik a stilizáltság, a valakinek/közkézre szánás (szerzői) intenciója¹², a szerzőiség kényszerszerű szignifikációja, a referencialitás kényszere. Itt is az akaratlagosság érződik, mint a vonatkoztatási kényszernél: az Auschwitz kulcs-metafora és a saját írásműre utalás implikálta mű-/szövegösszetartás kitermelésénél. Akaratosság, önismereti késztetés, ismétlés- és vonatkoztatási kényszer, mindez a lélek megszabadítása érdekében, az élet túlélhetésének előfeltételeként. Kertész, aki Thomas Mann¹³ mintájára

⁹ K. I.: *A kudarc*, Bp. 1994. Századvég Kiadó, 77.

¹⁰ „A koncentrációs tábor kizárólag irodalmi szöveggént elképzelhető, valóságként nem. (Akkor sem - és talán a legkevésbé éppen akkor -, amikor éljük.)” - *Gályanapló*, 192.

¹¹ *A kudarc*, 292.

¹² „A létezés, minden létezés kétségkívül beszéd. Ez a beszéd kétségkívül mindig ugyanazt mondja el: a létezést, amit aztán a művészetek sűrítenek annak számára, akinek ez a beszéd szól, és aki kétségkívül ezt akarja hallani. Így tehát minden élet példa, és minden életet példaként kell élni. Minden élet valakinek szóló élet, és ennyiben - s csakis ennyiben - értelmes élet, ha magát az élet értelmét különben teljes homály borítja is.” - *Gályanapló*, 188.

¹³ „Th. Mann naplói. Az egész életet a szakadatlan írás tárgyává tenni. Ami így

(rá hivatkozva legalábbis) az egész egyéni életet az írás tárgyává teszi és Kertész, aki megteremti az ideológiáját annak, hogy voltaképpen nem is tehetne mást, és amit tesz is, kudarchoz vezet, valamint még egy Kertész, aki az emlék-Kertészt mitizálja, antropomorfizálja, a prosopopeia tropikus eszközével beszélgeti, aki kettejük dialógusára reflektál, az írásra, mint a dialogicitás létrehozójára. Nem egyszerű ember. Talán posztmodern embert mondanék, ha nem lenne már mindenki az¹⁴, ha a fogalom nem lenne túl flexibilis és még a flexibilitásáról szóló beszéd is túlbeszél.

Dávidházi Péter egy 1993-as a *Gályanapló*val foglalkozó recenziója¹⁵ végén azt javasolja a szerzőnek, hogy írjon vidámabb műveket. Nem hiszem, hogy ezt egy folytonosan reflektáló (értelmiségi értelemben) esszéistánál ki lehetne követelni, ha egyáltalán érdemes próbálkozni. („Mindenféle megfogalmazásokkal is kísérleteztem, például, hogy értelmiségi az az ember, aki reflektál a dolgokra, a művész viszont létrehoz dolgokat. Persze nagyon is kifogásolható állítás ez, hiszen a reflexió is lehet feltétlen és egzisztenciális, és lehet merőben hamis, művi és inautentikus dolgokat is létrehozni. Ma már talán arra hajlok, hogy elismerjem: elhatárolódásom is csak egyfajta értelmiségi magatartás, mely éppenséggel a negativitásában fogalmazódik meg.”¹⁶) Értelmiségi ember, inkább ironikus, mint vidám. Az ironia pedig Kertész esetében igencsak komor, pesszimista, már-már egy esős, fekete téli reggelen a beretvakésért nyúlás hangulatát sugározza, mondom: „már-már”, mintha nem vonná meg ennek a legvégsőbb választásnak a lehetőségét is végső soron mindannyiunktól, akik valakitől/Istentől kapott életet (zoé¹⁷) - ideiglenesen - birtokolunk. Minthogyha a

kialakul, röviden: az életstílus – a stílus mint magasabb rendű létezés, mint a létezés átszellemített formája.” – *Gályanapló*, 184-185.

¹⁴ Nagy Sz. Péter: „posztmodern ötlet”: „regényt írni a regényírás kudarcáról, arról, hogy »nem találunk szavakat«,” – In. „...és mink vagyunk”, Új írás, 1989/5. 127-128.

¹⁵ Dávidházi: *Révben a gályá*, Holmi, 1993/7. 1017-1021.

¹⁶ K. I.: *A fölösleges értelmiségi*, In. Gondolatnyi csend, amíg a kivégzőosztag újratölt, Bp. 1998. Magvető, 131.

¹⁷ „ Az Evangélium értelmében nem a fizikai és nem is a pszichikai élet (a görög

sztoicizmus pesszimista szólását pendítené; az egyéni élet-történet mint a kiszabott sors elszenvetése, az elszenvetés mint cselekvés: a nem-cselekvés választása. Semmi világfordító (tév)eszme, csak végtelen nyugodt reflexió. („Olyan forradalmár vagyok, aki gyűlöli a fennállót, s mit sem tesz a megdöntéséért. »Objektíve« a rosszat szeretem, és gondolkodásom nem dialektikus, hanem ellentmondásos; mi több, ezt találok erkölcsösnek, pontosabban az erkölcsömnek.”¹⁸) És végül is semmi suicid hajlam, semmiféle dezertálásra törekvés. Elfogadás és a szükségyszerű megértésének vágya, akkor is, ha „minden értés félreértés”¹⁹; és éppen a megértés lehetetlensége okán – annak okán, hogy a megértő törekvés csak a próbálkozásra és a próbálkozás elkerülhetetlen kudarcára irányulhat – lehetetlen számára az írásban naiv örömködéssel szemlélni az életet, az egyéni élet megjelenülési vágyának kudarcát, kivitelezhetetlenségét. „Megérthetem-e valaha az életemet? Megérthetem-e? Minden ellene szól: a bennem gyökerező idegen én, az önigazoló moralista, a hazug fabulagyártó. (...) Létezik-e a megértésnek egy olyan útja, hogy nem birtokolom, nem kerítem a hatalmamba azt, amit megérték? Mondjuk: beleveszni egy elbeszélésbe, és ott valami kiúttalan csapdában foglyul esni...”²⁰

A beleveszés története.

Kezdődik a *Sorstalansággal*, Köves György, 15 éves, pesti zsidó fiú láger-élményével, az unalom és a boldogság élményével („Hisz még ott, a kémények mellett is volt a kínok szünetében valami, ami a boldogsághoz hasonlított. Mindenki csak a viszontagságokról, a »borzalmakról« kérdez: holott az én számomra tán ez az élmény marad a legemlékezetesebb.”²¹). Folytatódik *A kudarc*cal, melynek az

nyelvű bibliai szövegben az első a *biosz*, a második a *pszükhé* képviseli a legfőbb értéket, hanem az Istentől kapott emberi élet (a görög szövegben *zoe*).” – Carlo Maria Martini: „Az emberi élet Isten életéből táplálkozik”, In. Carlo Maria Martini-Umberto Eco: *Miben hisz, aki nem hisz*, Bp. 2000. Európa Könyvkiadó, 32-33.

¹⁸ *Gályanapló*, 105.

¹⁹ K. I.: *Valaki más*, Bp. 1997. Magvető, 18.

²⁰ *Valaki más*, 127-128.

²¹ *Sorstalanság*, 292.

első fele (118.-ig) a maga nouveau roman-szerű stílusával nem mellékesen az író saját regénye olvasójává avanzsálásának, a *Sorstalanság* értelmezésének (a „végső”, „szerzői” értelem elvesztésének), és a regény-fogadtatás történetének (pl. hogy a Magvető visszautasította) van szentelve. Az sem mellékes, hogy A *kudarc* kudarcáról is a keret-regényben beszél: hogy nem megy az írás, stagnál, ezért fordítást vállal (Nietzsche: *A tragédia születése*), amely fordítandó szöveg, és nemcsak ez, hanem általában Nietzsche filozófiája azután alapjaiban meghatározza a készülő regény gondolatiságát, főként az „értelmiségi lét”, az „egyedül-lét” és az „idegenség” mint egyetlen létező választás kérdéskörével kapcsolatban. A *kudarcon* belül „A kudarc” című betétregény pedig olvasható a *Sorstalanság* folytatásaként, többek közt annak okán, hogy főhőse (szintén egy Köves nevű) olybá tűnik, mintha az auschwitzi „alapozó” után ebben a regényben a kommunizmus felsőfokú képzésében részesülve óhajtana bővebb információkat szerezni a totalitárius rendszerek élethelemségi körülményeiről, az értelmiségi egzisztencia túlélésének lehetőségeiről a diktatúrában. Az „óhaj” kifejezéssel valójában egy lényegi dologra szeretnék utalni itt: hiszen az első regény *predesztináció*-elgondolásával szemben A *kudarc* esetében a választás egyéni szabadságáról esik szó, annak szabadságáról, hogy az értelmiségi szabadon az elnyomás mellett dönthet, és dönt. („Ön (...) azt írta a *Gályanapló*jában, hogy az öngyilkosságtól (Borowski, Celan, Amery, Primo Levi példájától) az a társadalom mentette meg, amely a KZ-élmény után az úgynevezett sztálinizmus képében bebizonyította, hogy szabadságról, felszabadulásról, »nagy katarziszról« szó sem lehet. Hogy tudniillik itt is lehet »sorstalan«, s hogy ezt is túl lehet élni.”²²) A *Sorstalanság* Köves Gyurija a láger felszámolása után (már szabad akaratából) nem veszi nyugatnak, Amerikának az útját, hanem visszatér a romeltakarítás lázában égő Budapestre. A *kudarc* végén pedig – „bár vége nincsen, hiszen – tudjuk már – sosem ér véget semmi: folytatni

²² „A haláltudat mint vitális erő”, Szántó T. Gábor beszélgetése Kertész Imrével In. Gondolatnyi csend... 189-190.

kell tovább, tovább, bizalmasan és émelyítő közlékenységgel, ahogyan két gyilkos beszélget.”²³ – Köves sem „megy ki” a menekülő értelmiségiekkel, nem hagyja el az országot, és elsősorban azért nem, mert a nyelvet nem képes elhagyni, regénye – tudjuk, ez lesz/volt a *Sorstalanság* – egyetlen lehetséges nyelvét, mely a szerző „egyedül fontos” szövegbeli identitásának létrehozója, az *élet tere*. („»Have a nice day SOMEWHERE else« – olvasom egy külföldi rendszámú autó hátsó üveglablakán; darabig elábrándozom, mielőtt ITT maradnék...”²⁴) Így teljes az értelmezés, így adja utólagos előzményét a láger-regénynek, és így valósul meg az egyéni élet, mint „különös regény”, mint „valami kétségbevonhatatlan koherencia”²⁵. A koherencia felismerése pedig mindig az értelmezés öröme, vagyis annak öröme, hogy a végzett munka nem hiábavaló, hanem *értelmes* volt, megismerszik benne az értelem, a szöveg értelme okozta öröm.

„Sosem tudnék egy másik ember apja lenni.”²⁶ – mert ha meg is leli az ember a boldogságot/túlélhetőséget a sorstalanságban vagy az unalomban – vagy éppen ezen dolgok ellenére –, másnak effajta örömet nem akar. Úgy is mondhatnám – és ez pontosabb lenne –, hogy nem akar reprodukálódni effajta öröm tudatában, mert nem áll szándékában, hogy utódja, társas-lény voltaival ellentmondásban, tovább hordozza ezt az idegenséget és ezt az egyedül-valóságot (szándékosan nem magányosságot írok, a fogalom történeti-szemantikai telítettsége miatt) –, ez a döntés, a szabad akarat döntése, csakúgy, mint az itt-maradás, de ez a témakör, már a *Kaddis...* témaköre. Az esszéregény első szava: „Nem!”, és ez a nem a reprodukció, a gyermeknemzés ösztönének visszautasítása; „mert egészen természetes immár, hogy ösztöneink ösztöneink ellen működnek, hogy úgyszólván ellenösztöneink működnek ösztöneink helyett, sőt gyanánt...”²⁷. Az egzisztenciális kérdés ebben a

²³ *Kudarc*, 356.

²⁴ *Gályanapló*, 165.

²⁵ *Gályanapló*, 176.

²⁶ *Gályanapló*, 16.

²⁷ *Kaddis*, 7.

regényben, a halálát utódaiban túl nem élő, sőt magát a túlélést, mint eshetőséget visszautasító és visszautasításának következményeit a végsőkéig vállaló ember problematikája: „a mindent elsőprő egyetlen téma: az én létezésem a te léted lehetőségeként szemlélve, majd: a te nemlétezésed az én létezésem szükségszerű és gyökeres felszámolásaként szemlélve.”²⁸. És ez az új perspektíva (a továbbörökítés megtagadásáé) újraértelmezi, új középpont köré rendezi, *dekonstruálja* a szerző írásbeli identitása életének Bildungsromanját, újfajta koherenciaként teremtve meg azt; és létrehozza ezenközben az Auschwitz mint Apa metaforát. A túlnőhetetlen, ezáltal lerombolhatatlan tekintélyű apafigura hatásának folyamányaként képzelhető el a fiúgyermek-elbeszélő apává válásának ellehetetlenülése, vagyis az apa nyomasztó tekintete előtt végbemenő kudarc: a nemzés kudarc – bizonyos értelemben –, tehát az írás kudarc is. Auschwitz erősebb, hogysem el lehessen mismásolni a szerepét. Arra kárhoztat, hogy az általa kifejtett hatás – az a sokk, amit azáltal okozott, hogy mint legradikálisabb szélsőség, vagy mint szélsőségesen durva lehetőség mégis képes volt mindennek ellenére megvalósulni, legyőzni/barbarizálni a kultúrát – folytonosan elbeszélődjek. „Ha egy életen át ugyanazt teszed is – mert ez a tevékeny átok te magad vagy –, legalább ne mindig ugyanúgy tedd.”²⁹ – ez azt is jelenti, hogy ne mindig ugyanúgy mondja el, és hogy mindig másként, de ugyanazt kell elmondania, mert nem képes mást mondani, ahhoz más életét kellene elmondani/élni. Így, mert nem lehet másként, kitermelődik a koherencia, az élet/mű mint fejlődésregény. A későbbiek, *Az angol lobogó*, a *Jegyzőkönyv*, a naplók és az esszék, már ebbe a struktúrába illesztődnek, ezúton bővítik, ameddig bővíthetik, az életművet, szigorúan a koherenciához ragaszkodva, annak látszatát megőrizve. Persze a koherencia megteremtésekor elsődleges szerephez a legreferenciálisabb műfaj, a napló juthat – ha visszatekintek arra, amit eddig írtam, láthatom, hogy én is szépen alámagyaráztam a *Gályanapló*val a klasszikus (vagyis szűkebb) értelemben fikcióként elkönyvelhető műveket: a regényeket

²⁸ Kaddis, 117.

²⁹ *Gályanapló*, 204.

- mert annak az illúziójával kecsegtet, hogy a művek készülésének folyamatába, valamint a szerzői alkotó tudatba enged betekintést az olvasónak. Ha mindezt persze elhinném, sem szabadna privilegizált szerephez juttatnom ezeket az „önelemző” szövegdarabokat az értelmezésben, és amiért mégis - pedig nem hiszem - megteszem, hogy gondot fordítok rájuk, az az, hogy: nem külső magyarázatként tekintem őket, hanem egy mű-egész részleteiként, olyan részletekként, melyek ugyanazokat a motívumokat tartalmazzák, mint a regények vagy a kisregények, és még stílusukban is túlnyomórészt megegyeznek ezekkel. Tehát voltaképpen belülről indultam ki, és befelé tartok, minek következményeként, ráadás képpen, azt hiszem, ugyanazt ismételgetem, amit a szerző.

Lehet-e nem ugyanazt ismételgetnem, mint a szerző?

Vagy leginkább, ha nem ugyanazt ismételgetem, beszélhetek-e róla, vagy miről beszélek, és mit mondok, valamint legvégül mihez kötöm? Amennyiben megteremtette az *önmagáról* való diskurzust (és történetesen recepciói is ezt látszanak továbbépíteni), képes lehetek-e off-topic módon bár, de mégis *ugyanarról* beszélni, hozzá(-)szólni, dialógusra hívni? Aztán meg lehet, hogy nem is áll szabad akaratomban széttörni a diskurzust, mert - mondjuk - hatással van rám, és mert engedi, hogy tovább-beszéljem. Ugyanarra a terembicikli pályára tévedtem a szerzővel, ugyanazt hajtom, és ugyanúgy nincsen fékem, mint neki.

Legalább a metaforára törekedni kell; a kudarcot győzelemként felismerni, a kudarc elkerülhetetlenségének felismerését győzelemként elkönyvelni. A kudarc mint az élet metaforája. A diskurzus teret enged a „személyeskedésnek”, hogy magamat is „belekeverjem”, mintegy az *ő* önértelmezésének kudarcát az én *ő*-értelmezésem kudarcaként láthassam és láttassam. Önreflexív szövegek esetében ez nem is annyira meglepő, viszont énám kevésbé vagyok kíváncsi, mint őrá, és mégis magammal kell foglalkoznom. Ebben is utána-mondok - az élet mint önélet, és az irodalom, mint saját írás egyedül lehetséges perspektívájának felismerésével. Azután meg azon is rajtakapom magam, hogy értelmiségi módjára esszéizálok, pedig eredetileg ez nem állt szándékomban. Eredetileg

egy regényről kezdem volna beszélni, utána-mondani, és bizonyos pontokon ellene mondani a szakirodalomnak. Ezt elmulasztottam, amibe viszont ehelyett belefolytam, parttalannak tűnik. Erről az élet-szövegről szólva, be kell látnom, nem vagyok képes kikeveredni az önmagasság diskurzusából, amely, beszéd közben, szükségképpen önmagasságom diskurzusává is lett ugyanakkor.

Az „ismerd meg önmagad” parancsa, miként azt Foucault írja Az *önmagasság technikáiban*³⁰ szoros kapcsolatba került az írás, az önmagasság elbeszélése, önmagunk nyelvivé tevésének gyakorlatával. Amennyiben feltételezzük, hogy minden beszédnek kell legyen megszólítottja, így az önmagasságot megalkotó csevelynek is, az effajta referenciális diskurzus szükségszerű és figyelemkeltő hordaléka az őszinteség problematikája. Nem vagyok képes eltekinteni attól az előfeltevésemtől, hogy a szerző meg akar győzni őszinteségéről, valamint, hogy én is meg akarok győződni, hinni akarok őszinteségében. Ugyanakkor az őszinteség nem esztétikai kategória, és tettenérhetőségét is mindenképp lehetetlenné teszi az, hogy a megírás, a figuráció különböző technikáin kell keresztülesnie ahhoz, hogy eljusson az olvasóhoz. Az olvasó csak mint őszinteség-alakzatot, mint az önélet (jellegű) írások jellemző alakzatát képes az őszinteséget a szövegben lokalizálni. Ugyanígy az, hogy a szöveg „őszintén” hatással van rám, mint kijelentés a meggyőzés szempontjából vajmi keveset nyomhat latba. Nem hihetek el mindent, ami le van írva; másképpen: ami le van írva, azt aztán végképp nem hihetem el. Miből derülhet ki tehát az, hogy a szöveg hatást gyakorolhatott rám, annak a számára, aki nem én vagyok, aki az én szövegemet, mint a szöveg olvasatát – és ezáltal a hatástörténet egy darabkáját – olvassa. A

³⁰ „A hellenizmus korában viszont az írásbeliség egyértelműen a szóbeliség helyére lép, és az igazi dialektika a levelezésben találja meg talaját. Az önmagunkkal való törődés innentől kezdve karöltve jár az írás folyamatosan gyakorolt tevékenységével. Az önmaga olyasvalami, ami anyagot szolgáltat az íráshoz; az írás témája, objektuma (szubjektuma) lehet. Nem a reformáció korában született modern jellemvonásról, sem pedig a romantika termékéről van itt tehát szó, ez a nyugat egyik legrégebbi tradíciója, mely abban az időben, amikor Agoston elkezd írni a Vallomásokat, már megszilárdult és a kultúrában mélyen gyökeret vert.” – Michel Foucault: „Az önmagasság technikái”, In. *Nyelv a végtelenhez*, Debrecen, 1999. Latin Betűk, 354.

legvalószínűbb, hogy (jó esetben nem hisz el nekem mindent, vagyis kételyt támaszt azzal szemben, amit explikálok, miközben valami implicit bizonyítékot keres) a diskurzusban maradásom a szöveg rám gyakorolt hatásaként értelmezve a leginkább meggyőző sajátság a számára, olyan sajátság, melynek alapján elhiheti, hogy amit beszélek, az a sajátom; sajátommá tettem, meggyőződtem, és ezáltal meggyőztem őt arról, hogy az enyém. Így alakul át a kertészi önmegaság-diskurzus az én kertész-olvasásom(/belekerülésem), a beavatódásom fejlődésregényévé. Ez a fejlődésregény ugyan nem Wagnerrel indul (*Az angol lobogó*), és nem taglalja Nietzschét sem a megfelelő alapossággal, de azt remélem – és most őszintén hatni próbálok –, ezt el lehet nézni neki.